

УДК 338.124.4:664

В. Я. Чевганова,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

УЗАГАЛЬНЮЮЧА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИЗ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

V. Chevhanova,
Ph.D., Associate Professor, Head of Department of Business Economics
and HR Poltava National Technical University named after Yuriy Kondratyuka

THE GENERALIZED CLASSIFICATION OF CRISES THAT THREATEN THE ENTERPRISE

У статті досліджуються фактори, що призводять до появи кризових явищ, оскільки правильна ідентифікація передумов виникнення криз дає змогу підприємству ефективно протидіяти негативним наслідкам. На основі аналізу та синтезу наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених у роботі сформовано класифікацію факторів, які обумовлюють появу кризових явищ на мікрорівні. На основі систематизації факторів, які можуть викликати кризові явища, складено узагальнюючу класифікацією самих криз, яка охоплює біля двадцяти класифікаційних ознак криз на підприємстві. В роботі доведено, що кризи на кожному підприємстві мають індивідуальні характеристики, набір чинників може відрізнятися навіть на однотипних підприємствах.

The article investigates the factors leading to the emergence of the crisis, as the correct identification of preconditions management enables the company to effectively counteract the negative effects. Based on the analysis and synthesis of research of domestic and foreign scholars in the generated classification factors that determine the appearance of the crisis at the micro level. Based on the systematization of the factors that may cause the crisis, made the most generalized classification management, covering about twenty classifications management in the enterprise. It is proved that every enterprise crisis have individual characters, a set of factors can differ even for the same type of business.

Ключові слова: криза на підприємстві, фактори виникнення кризи на підприємстві, класифікація криз на підприємстві, види криз.

Key words: crisis in the company, factors of the crisis in the enterprise, the enterprise classification management, the types of crises.

ВСТУП

На теперішній час людство не дійшло в своєму розвитку до епохи, в якій будуть відсутні економічні кризи. Кризові явища мають місце в будь-якій соціально-економічній системі, чи буде це модель розвитку за К. Марксом — соціально орієнтована економіка, чи за ринковою моделлю. Криза може розвиватися як на рівні країни, на рівні регіону чи галузі, так і на рівні підприємства.

АКТУАЛЬНІСТЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ОЗНАК КРИЗИ ПОЛЯГАЄ В ТОМУ, ЩО ЦЕ Є ПІДГРУНТЯМ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСТАННЯ КРИЗИ ТА РОЗРОБЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ

Практикою доведено, що період несприятливого розвитку можна прогнозувати, та вживати заходів по подоланню або повному анулюванню негативних наслідків.

Підприємство є первинною ланкою всієї економіки, воно — основа економічного розвитку країни. Настання кризи на підприємстві несе руйнівний характер як для економіки в цілому, так і для окремо взятого інвесторів. Тому класифікація криз на рівні підприємства має важливе значення для власників та менеджерів підприємств.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ

Класифікацію криз на підприємстві досліджували відомі економісти: А. Штейнгатт, А. Чернявський, М. Романишин, В. Козик, О. Андрушко, Е. Коротков, З. Шершньова, В. Василенко, А. Жадько, В. Подольська, О. Терещенко, Л. Лігоненко, С. Оборська та інші. Не дивлячись на те, що питання класифікації криз на підприємстві досліджено досить широко, класифікаційні ознаки і характеристики криз розпорошені і не мають системного характеру.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є систематизація факторів, що обумовлюють кризові явища на підприємстві, класифікаційних ознак та видів кризи підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Криза на рівні підприємства — це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перелігу її взаємодії з зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку [1].

Криза представляє собою характеристику ситуації функціонування будь-якого суб'єкта як наслідок невизначеності в його зовнішньому і внутрішньому середовищі [2].

В економічній літературі достатню увагу приділяється дослідженню факторів, що призводять до появи кризових явищ, оскільки правильна ідентифікація передумов виникнення криз дає змогу підприємству ефективно протидіяти негативним наслідкам [3].

У найбільш загальному вигляді кризові явища, обумовлені впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, які класифікуються за наступними основними причинами їх виникнення:

— непередбачувані обставини, які настали в зовнішньому середовищі (зміна політичної ситуації в країні (Помаранчева революція), зміна податкового законодавства (прийняття Податкового кодексу України), стрибки цін, коливання валютних курсів (глобальна фінансова криза 2008 року));

— зміна відносин суб'єкта управління з його контрагентами;

— зміни в середині суб'єкта управління;

— зміни завдяки науково — технічному прогресу, результатом чого є формування нових підходів, поглядів, орієнтирів [2].

Проаналізувавши роботи Л. Лігоненка, А. Жадько, С. Рамазанова, С. Іванюти, А. Чернявського та А. Штангерта умовно розподілено фактори на дві групи:

— зовнішні чинники, які не залежать від суб'єкта управління (складно піддається оцінці політика держави щодо формування економічної інфраструктури, пріоритети в розподілі державних замовлень і т. п.). У роботах А. Штангерта [3] та А. Жадько [12] наведений розподіл зовнішніх факторів, об'єднавши їх роботи, отримуємо більш повну характеристику: загальноекономічні (спад об'єму національного доходу, сповільнення платіжного обороту, зростання безробіття), ринкові (зниження місткості внутрішнього ринку, зростання пропозиції товарів — субститутів, зниження активності фондового ринку) та інші фактори. Л. Лігоненко [7] та С. Рамазанов [10] до зовнішніх факторів відносять: збільшення інфляції, недосконалість нормативно-правової бази, коливання на валютних ринках, політичну нестабільність в державі або в країнах контрагентів, зниження купівельної спроможності споживачів, монополізацію ринку, загострення конкуренції, появу кризи в галузі чи суміжних галузях, податковий тиск та тиск зі сторони органів управління, загрозу рейдерства, спади в економіці, слабку банківську систему, спади чи коливання в ринковій кон'юнктурі, недостатній розвиток науки і техніки, слабкорозвинену інфраструктуру, несприятливі міжнародні події, погіршення демографічної ситуації, природно-екологічні проблеми тощо [11, 3, 13, 7, 10];

— внутрішні фактори, що залежать від суб'єкта управління (недостатність фінансових коштів на модернізацію обладнання, низький рівень кваліфікації кадрів, брак джерел достовірної інформації та ін.). На думку Штангерта А.М. [3] та Жадько А.О. [12] внутрішні фактори появи кризових явищ підприємства можна поділити на операційні (низький рівень використання основних засобів, велика частка постійних витрат в загальних, високий рівень страхових та сезонних запасів, недостатньо диверсифікований асортимент продукції), інвестиційні (неефективний фондовий портфель,

суттєве перевикористання інвестиційних ресурсів) та фінансові (надто велика частка позикового капіталу, висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу, зростання дебіторської заборгованості). Л. Лігоненко [7], С. Рамазанов [10], С. Іванюта [8] до внутрішніх факторів зараховують: неефективний процес управління (планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання), нераціональну організаційну структуру, малоефективний апарат управління, недостатність ресурсів належної якості (фінансових, матеріальних, трудових тощо), недостатню кваліфікацію працівників, збої у виробничо-технологічних процесах, слабку орієнтованість на інвестиції, недостатнє інформаційне забезпечення, низький рівень корпоративної культури, збої в процесах постачання і збуту, неякісні маркетингові дослідження, слабку інноваційну орієнтованість, незадовільну планово-аналітичну діяльність, зменшення частки ринку, погіршення фінансово-економічних результатів (збільшення собівартості, зниження показників ліквідності та рентабельності тощо) та ін. [2, 11, 3, 7, 8, 10].

У повсякденній діяльності всі суб'єкти управління відчувати на собі вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які необхідно постійно відстежувати і враховувати. При цьому одним з найбільш важливих інструментів має бути їх постійний моніторинг [2].

У процесі моніторингу накопичується інформація, за якою суб'єкт управління обмінюється з зовнішнім середовищем, що дозволяє своєчасно визначати потенційні кризові явища і ситуації. [2]

Романишин М.І. [11] наводить розгорнуту узагальнену класифікацію факторів, які обумовлюють появу кризи на підприємстві. Подібна класифікація наведена у С. Кована, Л. Мокрова [4] та О. Скібітський [5]. На наш погляд, їх буде доцільно об'єднати в єдину систему (рис. 1) [11, 4, 5].

Основною причиною виникнення кризових явищ фахівці вважають невизначеність майбутнього розвитку економіки та виробничих відносин, яка обумовлює складності у прогнозуванні діяльності суб'єктів господарювання. Тому більшість фахівців основною якістю топ-менеджера вважають його здатність передбачати майбутній розвиток подій. Нами теж підтримується дане твердження, але вважаємо, що топ-менеджери повинні також вміло характеризувати дії підприємства й в ретроспективі, тобто робити висновки наскільки успішно було відпрацьовано даний період [2].

У країні зі стабільною економікою підприємство, котре відчуває незначні проблеми в розвитку і роботі, має можливість швидко й "безболісно" вийти з цього стану, за рахунок зовнішнього середовища. Але в ситуації, коли зовнішнє середовище незбалансоване і тяжко прогнозоване, можна очікувати, що і незначні проблеми переростуть в кризу певного напрямку, чи загальну кризу підприємства. Як приклад, кожного року 10—20 % малих підприємств потрапляють в кризові ситуації і в середньому близько 10 % з них перестають функціонувати [2].

Систематизувавши перелік факторів, які можуть впливати на підприємство і викликати кризові явища, вважаємо за доцільно провести класифікацію самих криз. Знаючи вид кризи, менеджери підприємства мають можливість розробити програму, яка буде максимально протидіяти негативним наслідкам кризи, а не проводити заходи "на осліп".

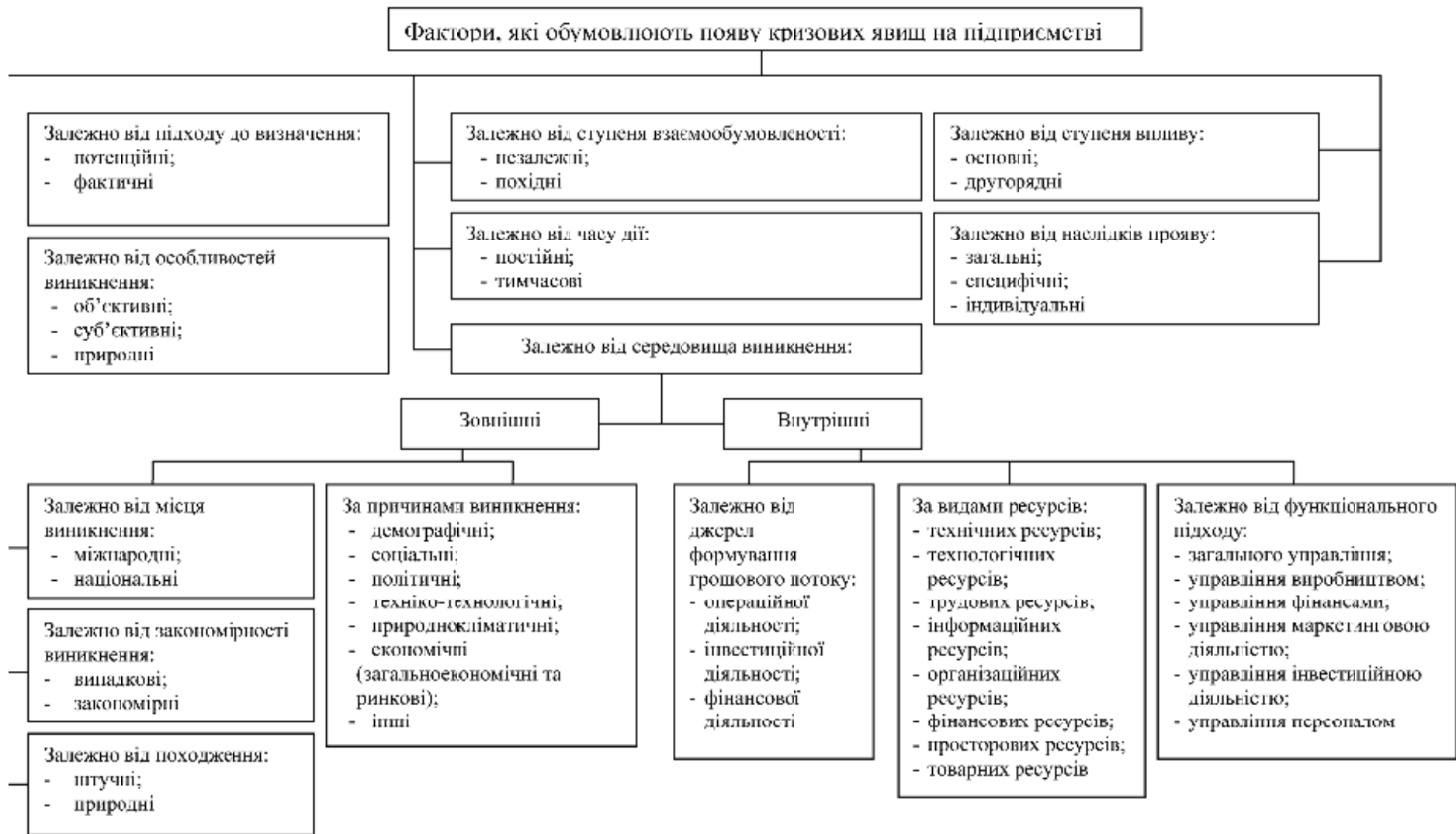

Рис. 1. Узагальнена класифікація факторів, що обумовлюють появу кризових явищ на підприємстві

Таблиця 1. Класифікація криз на підприємстві

Класифікаційна ознака	Види криз	Характеристики видів криз	
Механізм прояву	<i>Загальна</i>	Охоплює соціально-економічну систему	
	<i>Довгочасна</i>	Охоплює частину соціально-економічної системи	
	<i>Кризове явище</i>	Охоплює певне явище в соціально-економічній системі	
	<i>Економічна</i>	Відображає гострі суперечності в економічному стані окремих підприємств	
	<i>Соціальна</i>	Виникає при загостренні суперечностей чи зліпненні інтересів різних соціальних груп чи утворенні на підприємстві	
	Структура відносин у соціально-економічній системі і диференціації проблематики	<i>Фінансова</i>	Зумовлюється пошкодженням платіжності, діяльностю, ліквідністю, мобільністю, рентабельністю
		<i>Організаційна</i>	Проявляється як криза побудови й інтеграції діяльності, розподілу функцій, регламентації діяльності окремих підрозділів, як відокремлення адміністративних одиниць, філій чи дочірніх фірм
		<i>Кадрова</i>	Зблизжується з іншими видами, пов'язана з інтеграцією кадрів
		<i>Психологічна</i>	Криза в психологічному стані окремих людей, колективу чи групи
		<i>Технологічна</i>	Загострення суперечностей між тенденціями підприємства, можливостями та наслідками з умов явно вираженої потреби в нових технологіях
<i>Дерегульована (законова)</i>		Видляються об'єктивними причинами та надзвичайними факторами. Може бути дисципліною та не дисципліною	
Характер виникнення	<i>Несподівана (спонтанна)</i>	Переважно буває результатом глибоких помилок в управлінні чи впливу природних явищ	
	<i>Що реалізується</i>	Явище настало і менеджери реалізували заходи впливу	
Ступінь реалізації прогнозу	<i>Що не реалізується</i>	Явище не настало, або мало інший характер	
	<i>Еволюційна (спонтанна)</i>	Фактори, що спричинили кризу, залежать від підприємства	
Фактор виникнення криз	<i>Бюрократична (спонтанна)</i>	Фактори, що спричинили кризу, не залежать від підприємства	
	<i>Криза росту</i>	Основна причина – брак ресурсів для забезпечення росту	
Ступінь впливу на якість кризи	<i>Складна</i>	Переважно причиною є відсутність перспектив розвитку	
	<i>Затяга</i>	Безперспективність роботи підприємства	
Ступінь наслідків	<i>Легка</i>	Безперспективно не загрожує функціонуванню підприємству. За умови переведення його на режим антикризового управління не впливає на інтенсивність та напрямки роботи підприємства в цілому	
	<i>Важка</i>	Загрожує подальшому існуванню підприємства і потребує негайної фінансової санатії. Сприяє впливу ліквідації та втраті роботи підприємства	
Факти розвитку	<i>Критичний стан, який несумісний з подальшим існуванням підприємства і призводить до його руйнування як самостійної господарської одиниці</i>	Кризовий стан, який несумісний з подальшим існуванням підприємства і призводить до його руйнування як самостійної господарської одиниці	
	<i>Дерегульована криза</i>	Дерегульована криза характеризується втратою контролю над грошовими потоками	
	<i>Стратегічна криза</i>	На підприємстві зруйновано виробничі потентіал і відсутні двоє стратегічних факторів успіху	
	<i>Криза платоспроможності</i>	Періодичний дефіцит грошових коштів підприємства для виконання ним своїх зобов'язань та фінансування своєї поточної діяльності	
Рівень впливу на кризу	<i>Важка криза (неустойчивість)</i>	Неможливість підприємства задовольнити потреби кредиторів протягом певного часу (3 міс.)	
	<i>Кризовий процес, що піддається управлінському впливу</i>	Кризовий процес, що піддається управлінському впливу	
	<i>Напрямок</i>	Напрямок і характер кризового процесу можливо змінити у результаті управлінського впливу	

Класифікаційна ознака	Види кризи	Характеристики видів криз
Локальна сфера прояву	<i>Криза попиту (ринкова криза)</i>	Викликана невідповідністю обсягу і структури попиту присутній до обсягу і структури виробленої продукції
	<i>Виробнича криза</i>	Невідповідність виробничих можливостей підприємства ринковому попиту
	<i>Фінансова криза</i>	Неможливість одержання необхідних фінансових ресурсів
	<i>Криза менеджменту</i>	Невідповідність стилю, форми і засобів керування підприємством його стилю, можливостям та стратегічним цілям господарювання
	<i>Криза інформації</i>	Наявні функціональні зв'язки перекачані інформацією, від чого вона має не свідомий та викривлений характер
Характер та наслідки дії	<i>Рубізна криза</i>	Тягне за собою ліквідацію соціально економічної системи
	<i>Одноразова криза</i>	У соціально-економічній системі відбувається оновлення і зміцнення
Зонітний прояв	<i>Прихована криза</i>	Не помітна менеджерам підприємства, особливо небезпечна
	<i>Очевидна криза</i>	Менеджери мають можливість вчасно реагувати на кризу
Інтенсивність дії на підприємство	<i>Спокоємна криза</i>	Кризові зміни мають спокійний характер
	<i>Інтенсивна криза</i>	Має вагомий вплив на підприємство, існує необхідність швидких дій менеджерів
	<i>Реактивна криза</i>	Дії менеджерів повинні бути миттєві і безпомилкові
Залежно від наявності запізненості	<i>Штучна криза</i>	Криза на підприємстві штучно створена, для доведення його до банкрутства
	<i>Циркулярна криза</i>	Настання пов'язано з циклічним розвитком підприємства
Можливості вирішення кризи	<i>Криза, що долається за допомогою внутрішніх механізмів</i>	На підприємстві достатньо ресурсів для подолання кризи, не залучаючи сторонніх осіб
	<i>Криза, що долається за допомогою зовнішньої допомоги</i>	На підприємстві є дефіцит, за допомогою якого воно може вийти з кризи
	<i>Неперборна криза</i>	Недоліжно зберігати систему в іншому вигляді
За структурними факторами	<i>Спрямована неоптимальною структурною капіталу підприємства</i>	Відношення власних і позикових коштів не відповідає вимогам
	<i>Спрямована неоптимальною структурною активам підприємства</i>	Відношення оборотних і не оборотних активів не відповідає вимогам галузі підприємства
	<i>Спрямована неоптимальною грошовим потоком підприємства</i>	Грошовий потік на підприємстві має від'ємний характер, великий обсяг дебіторської заборгованості
	<i>Спрямована неоптимальною структурою інших параметрів фінансової діяльності підприємства</i>	Інвестиції підприємства направлені не в актуальний сектор ринку
Період протікання	<i>Короткострокова криза</i>	Періодом протікання до 1 року
	<i>Середньострокова криза</i>	Періодом протікання кризи від 1 року до 3 років
	<i>Довгострокова криза</i>	Криза на підприємстві більше 3 років
Залежно від вплимової явності кризи	<i>Незалежна</i>	Поява кризи на підприємстві чи потрясіння певного сегменту
	<i>Ланцюгова</i>	Поява кризи відбулася в одній сфері, але за відсутності реагування на неї, перейшли і на інші

О.О. Терещенко [9] за глибиною фінансової кризи виділяє такі її види: стратегічна криза, криза прибутковості та криза ліквідності. За подібною ознакою Л.О. Лігоненко [7] виділяє фази розвитку кризи: прихована криза, криза платоспроможності та банкрутство. Власну думку щодо класифікації криз мають В.В. Козика та О.Б. Андрушко [13]. Узагальнення підходів цих науковців дало змогу запропонувати такі чотири фази фінансового кризового стану підприємства: криза прибутковості, стратегічна криза, криза платоспроможності та банкрутство.

У працях В.О. Василенка [6], А.Д. Чернявського [2], Л.О. Лігоненко [7], В.В. Козика, О.Б. Андрушко [13] та М.І. Романишина [11] визначені класифікаційні ознаки криз на підприємстві. Дані роботи є узагальненням більшості вітчизняних та зарубіжних праць економістів. На нашу думку доцільно буде проаналізувати їх і звести в єдину систему (табл. 1).

Наведена узагальнююча класифікація охоплює біля двадцяти класифікаційних ознак кризи на підприємстві.

ВИСНОВКИ

Викладене вище дозволяє зробити висновки:

1. Криза на рівні підприємства має складний, руйнівний вплив.
2. Криза може проявлятися як "хвороба" одного елементу система, так і комплексно.
3. Виникнення кризи в одному сегменті системи може зумовити настання кризи і в іншому.
4. Виникнення кризи на кожному підприємстві має індивідуальний характер, набір чинників може відрізнятися навіть на однотипних підприємствах.
5. Менеджерам підприємства доцільно проводити роботу з виявлення факторів, які призводять до появи кризи.
6. Витрати на попередження кризи, як правило, менші ніж витрати на ліквідацію її наслідків.
7. Розроблена нами узагальнююча класифікація надасть можливість менеджерам та власникам підприємств вчасно ідентифікувати кризу та розробити адекватну антикризову програму.

Література:

1. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / В.О. Подольська. — К.: Центр навчальної літератури, 2009. — 488 с.
2. Чернявський А.Д. Антикризове управління: учебное пособие / А.Д. Чернявський. — К.: МАУП, 2000. — 208 с.
3. Штангерт А.М. Антикризове управління підприємством: підручник / А.М. Штангерт. — Львів: Українська академія друкарства, 2008. — 396 с.
4. Кован С.Е., Мокрова Л.П., Ряховская А.Н. Теория антикризисного управления предприятием / С.Е. Кован, Л.П. Мокрова, А.Н. Ряховская. — М.: КноРус, 2009. — 160 с.
5. Скібіцький, О.М. Антикризовий менеджмент: навч. посіб. / О.М. Скібіцький. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 568 с.
6. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / В.О. Василенко. — К. ЦУЛ, 2003. — 504 с.
7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. — К.: Київ. нац. торг-екоп. ун-т, 2005. — 824 с.
8. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посіб. / С.М. Іванюта. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 288 с.

9. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві / О.О. Терещенко. — К.: КНЕУ, 2004. — 412 с.

10. Рамазанов С.К., Степаненко О.П., Тимошова Л.А. Методи антикризового управління: монографія / С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко, Л.А. Тимошова. — Луганськ: Вид-во СЧУ ім. В. Доля, 2004. — 192 с.

11. Романишин М.І. Фінансові кризи та кризові явища як загроза економічній стабільності підприємств / М.І. Романишин // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2010. — № 1. — С. 123—130.

12. Жадько А.О. Поняття "кризи" на підприємстві та необхідність ідентифікації її причин як визначальний фактор успішності підприємницької діяльності / А.О. Жадько // Вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. — 2009. — № 1. — С. 58—63.

13. Козик В.В. Базові положення теорії кризового стану підприємства / В.В. Козик, О.Б. Андрушко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2008. — № 1. — С. 13—19.

References:

1. Podol's'ka, V. O. (2009), *Finansovyy analiz Financial Analysis*, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
 2. Cherniavskiy, A.D. (2000), *Antykryzysnoe upravlenie Crisis management*, MAUP, Kyiv, Ukraine.
 3. Shtanhert, A.M. (2008), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom Crisis management enterprise, Ukrain's'ka akademiia druzkarstva, L'viv, Ukraine*.
 4. Kovan, S. E. Mokrova, L. P. Riakhovskaia, A. N. (2009), *Teoriya antykryzysnogo upravleniya predpriatiem Theory of crisis management company*, Tsentr uchbovoi literatury, Moscow, Russia.
 5. Skibits'kyj, O.M. (2009), *Antykryzovyy menedzhment Crisis Management*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
 6. Vasylenko, V.O. (2003), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom Crisis management enterprise*, TsUL, Kyiv, Ukraine.
 7. Lihonenko, L.O. (2005), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom: pidruchnyk Crisis management enterprise*, Kyiv. nats. torh-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
 8. Ivaniuta, S.M. (2007), *Antykryzove upravlinnia Crisis Management Tsentr navchal'noi literatury*, Kyiv, Ukraine.
 9. Tereshchenko, O.O. (2004), *Antykryzove finansove upravlinnia na pidpriemstvi Crisis financial management in the enterprise*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 10. Ramazanov, S.K. Stepanenko, O.P. Tymoshova, L.A. (2004), *Metody antykryzovoho upravlinnia The methods of crisis management*, SNU im. V. Dolia, Kyiv, Ukraine.
 11. Romanyshyn, M.I. (2010), *The financial crisis and the crisis as a threat to economic sustainability of enterprises*, Visnyk Natsional'noho uni-versytetu "L'viv's'ka politekhnikha", vol. 1, pp. 123—130.
 12. Zhad'ko, A.O. (2009), *The term "crisis" in the company and the need to identify its causes as a determinant of successful entrepreneurship*, Visnyk Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. vol. 1, pp. 58—63.
 13. Kozyk, V.V. (2008), *The basic tenets of the theory of the crisis of the enterprise*, Visnyk Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhnikha". vol. 1, pp. 13—19.
- Стаття надійшла до редакції 14.02.2014 р.*